

УДК 37.06

РОМАНОВСЬКИЙ О.Г., ПОНОМАРЬОВ О.С., ГАЙВОРОНСЬКА В.В.
м. Харків, Національний технічний університет “Харківський
політехнічний інститут”

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ І ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

В сучасних умовах, коли у всьому світі відбуваються істотні зміни у цілях і характері суспільного виробництва, прискорюється науково-технічний і соціальний прогрес, загальною проблемою професійної освіти стає пошук ефективних шляхів і засобів забезпечення відповідності її цілей, змісту і завдань новим суспільним вимогам. Адже саме від того, як освітня система готуватиме людей до життя, значною мірою залежатиме майбутнє нашого суспільства.

Зв'язок цієї проблеми з важливими теоретичними і практичними завданнями зумовлений вибором змісту і технологій навчання, з професійною і психолого-педагогічною підготовкою професорсько-викладацьких кадрів. Крім того, ускладнення виробничих відносин і всебічне зростання ролі особистого чинника вимагає необхідності для майбутніх фахівців певного обсягу психолого-педагогічних знань та відповідних умінь і навичок. А це, у свою чергу, передбачає обов'язкову наявність відповідної кваліфікації викладачів.

Аналіз актуальних досліджень і наукових публікацій із вказаної проблеми свідчить, що педагогічна наука і широка освітнянська громадскість усвідомлюють її важливість і спрямовують свої зусилля на успішне її розв'язання. Можна посилатися, зокрема, на роботи В.Г. Кременя, В.П. Андрущенка, Л.П. Вовк, С.Д. Максименка,

Н.Г. Ничкало, С.О. Сисоєвої, О.М. Пехоти, Л.Л. Товажнянського, Ю.Ф. Зінковського та інших [1–3].

Увагу дослідників привертають сучасні проблеми неперервності професійної освіти, сутності педагогічних процесів, ефективних соціально-педагогічних технологій. В той же час ще недостатня увага, на наш погляд, приділяється такому важливому чиннику, як нова парадигма формування професійної компетентності викладачів вищої школи. А саме від них визначною мірою залежать можливість успішного подолання загальної кризи освітньої системи, забезпечення належної підготовки фахівців, які б відповідали високим вимогам постіндустріального суспільства.

Мета цієї статті і полягає у постановці питання про створення і функціонування інноваційної педагогічної системи, спрямованої на належну педагогічну підготовку викладацьких кадрів вищої школи та у визначенні основних принципів побудови такої системи. Традиційно рекрутація викладачів вищої школи здійснюється за рахунок кращих випускників відповідних кафедр через закінчення ними аспірантури і наступний захист кандидатської, а бажано й докторської дисертації.

Оскільки ж дисертаційні дослідження пов'язані здебільшого з дослідженням проблем виробництва та з розробкою і впровадженням нових перспективних технологій, їх автори набувають досить високої професійної компетентності. Однак, оскільки викладання являє собою специфічний вид діяльності і виступає самостійною професією, тому поняття професійної компетентності викладача у сучасному його розумінні має включати не тільки широку обізнаність у фаховій сфері, а й належний рівень психолого-педагогічної та етичної культури, наявність певної сукупності відповідних особистих якостей.

Виходячи з цього, ми проаналізували якісний склад викладачів кількох вищих технічних закладів освіти Харкова з позицій наявності у них будь-яких форм педагогічної підготовки. Виявилось, що майже у 70% викладачів така підготовка відсутня. На жаль, це стосується навіть професорів та доцентів. Тому автори у складі групи дослідників Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” розробляють концепцію істотного підвищення педагогічної майстерності викладачів, враховуючи як необхідність забезпечення належної якості освіти, так і потребу кожного фахівця у психолого-педагогічних знаннях. Передбачається, що система має охоплювати процес підготовки бакалаврів і спеціалістів і забезпечувати істотне поглиблення психолого-педагогічної освіти магістрів та аспірантів.

Цілком зрозуміло, що високопрофесійного фахівця може підготувати тільки справжній фахівець у відповідній галузі. Тому ми зовсім не посягаємо на розширення обсягу психолого-педагогічної підготовки за рахунок професійної. Але в той же час вважаємо, що студент чи аспірант, який свідомо обирає своєю майбутньою професією викладацьку діяльність, може і повинен також свідомо бути готовим до додаткового навчального навантаження заради отримання необхідного обсягу психолого-педагогічних знань та розвитку відповідних особистих якостей.

Таким чином, запропонована система передбачає не тільки викладання загальних навчальних дисциплін психолого-педагогічного циклу, а й факультативне вивчення майбутніми викладачами цілісної сукупності дисциплін, пов’язаних з педагогічною етикою і культурою, педагогічним проектуванням і організацією навчально-виховного процесу, педагогічною майстерністю і перспективними освітніми технологіями. Ми пропонуємо також увести для аспірантів і

пошукачів вченого звання доцента додаткового кандидатського екзамену з педагогіки. Завершенням же запропонованої системи має стати організація підготовки магістрів за спеціальністю “Педагогіка вищої школи”. Планується, що така підготовка здійснюватиметься для випускників, які отримали диплом спеціаліста певної кафедри і на якій передбачається їх наступна викладацька діяльність.

Однак, як зазначалося вище, ефективність професійної підготовки фахівців визначається не тільки компетентністю та особистістю викладача. Необхідними її умовами виступає цілісний комплекс як загальних соціально-культурних, суспільно-політичних і соціально-економічних умов в країні, так і сукупність педагогічних умов, створюваних у відповідному навчальному закладі. Серед них важливе місце посідають стан і рівень розвитку матеріально-технічної бази, наявність у навчальному закладі визначних наукових шкіл, традицій і творчого духу постійного наукового пошуку, а також загальна морально-етична і соціально-психологічна атмосфера.

Уявляється очевидним, що вказані чинники істотно впливають на формування професійної і педагогічної компетентності викладачів, і ці процеси тісно пов’язані між собою. Тому ректорат НТУ “ХП”, керівники переважної більшості кафедр і факультетів приділяють цим питанням значну увагу. Так, ще до затвердження і офіційного визнання описаної вище системи, в університеті впроваджено широку практику підвищення педагогічної кваліфікації викладачів через мережу спеціальних семінарів, де вивчаються особливості педагогіки вищої школи, використання активних методів навчання та інноваційних педагогічних технологій, відбувається знайомство із здобутками сучасної педагогічної теорії і практики. Керують роботою семінарів найбільш досвідчені педагоги-професіонали.

Так, тільки у 2002–2003 навчальному році цим питанням було присвячено кілька авторитетних міжнародних науково-методичних конференцій, організованих за ініціативою кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами та методичного відділу університету. Цільові семінари проводили відомий філософ професор В.О. Кудін та член-кореспондент АПН України професор В.І. Лозова. У внутрішньовузівській системі підвищення кваліфікації викладачів активно працювали семінари з проблем педагогічної майстерності та педагогічних технологій, якими керували професори університету О.В. Горілий, В.О. Євстратов та інші.

Для створення належного навчально-методичного забезпечення професійної та психолого-педагогічної підготовки фахівців на рівні національної гуманітарно-технічної еліти в університеті розроблена і послідовно реалізується спеціальна програма “Підручник”. В процесі її виконання здійснюється і підготовка методичної літератури з дисциплін психолого-педагогічного та управлінського циклів. Як приклад випущених робіт можна назвати низку навчальних посібників з грифом Міністерства освіти і науки України. Серед них досить назвати такі, як “Психологія управління” (авт. Романовський О.Г., Пономарьов О.С., Лаврентьева А.О.); “Педагогіка управління” (авт. Товажнянський Л.Л., Романовський О.Г., Пономарьов О.С., Черваньова З.О.); “Вступ до філософії управління” (авт. Товажнянський Л.Л., Романовський О.Г., Пономарьов О.С.); “Практикум з психології” (авт. Романовський О.Г., Черваньова З.О., Пономарьов О.С.) та інші.

Однією з визначальних умов успішного формування високої професійної та психолого-педагогічної компетенції викладачів вищого закладу освіти інженерного профілю слід вважати також стан його

матеріально-технічної бази та регулярне її оновлення у відповідності з провідними світовими тенденціями розвитку виробничих технологій. Однак, самі по собі навіть найсучасніші прилади та установки не можуть бути здатними навчити студентів. Потрібно, щоб викладачі своєчасно знайомились з їхніми можливостями, глибоко вивчали їх конструкцію та особливості застосування. Крім того, надзвичайно важливо, щоб вони самі розробляли доцільні педагогічні технології для передачі відповідних знань студентам, для формування у них відповідних умінь і навичок. Ці технології, крім безпосереднього свого призначення, мають сприяти також формуванню у студентів інноваційного характеру мислення. Постійне ж ускладнення техніки і технологій, особливо в умовах певного погіршення якості шкільної підготовки, посилює потребу у забезпеченні педагогічної майстерності викладачів вищої школи.

Таким чином, наведені результати дослідження дають підстави дійти висновку, що формування педагогічної компетентності викладача потребує створення необхідних для цього умов.

Література:

1. *Андрущенко В.П.* Освіта – стратегічний ресурс розвитку цивілізації // День. – 10.04.2001. – С. 5.

2. *Кремень В.Г.* Майбутнє України неможливе без освіти // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – Вип. 3. – Харків, 2002. – С. 3–8.

3. *Никало Н.Г.* Теоретико-методологічні проблеми і перспективи розвитку досліджень з неперервної професійної освіти // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – Ч.1. – К., 2001. – С. 35–41.

4. *Товажнянський Л.Л., Романовський О.Г., Пономарьов О.С., Черваньова З.О.* Педагогіка управління. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2003. – 408 с.